

## **Віталій Максименко – перший будівничий ”Козацьких Могил”**

Понад три з половиною століття минуло з того часу, як замовкли останні гromовиці Берестецької битви. Тисячі козацьких лицарів рясно вкрили тілом і напоїли кров’ю поле героїчно-трагічної битви. Над полем бою залягла метрва тиша, яку лише час від часу порушував крик гайвороння, що злетілося на багату здобич. Вплині часу губилися сліди битви, зникали насипи, вали, шанці.

Минали роки за роками, і там, де колись були непрохідні багнища, все висохло, і ті місця, що були загачені козацькими тілами, стали родити хлібом. Не раз блискучий леміш плуга виорював кості славних предків. Лежали ці кості розкидані по землі без усякої пошани, і тільки сиві хмарі плакали над ними холодними сльозами. Але настав цей довгожданий час, коли український народ вклонився останкам, котрі довгі роки топтав і нищив.

Одним з перших, хто звернув увагу на поле Берестецької битви і виступив ініціатором побудови своєрідного храму-пам’ятника полеглим героям, був архімандрит Почаївської Лаври о. Віталій.

Впродовж століття особа Віталія Максименка привертає увагу дослідників меморіалу ”Козацькі Могили” під Берестечком, до побудови якого він приклав немало зусиль.

Одні писали про нього як про святого, інші змальовували його як лже-месію, який святу справу робив брудними руками, вкладаючи в неї чорносотенний зміст. ”А! – скажуть, – се той союзник чорносотенник відомий!” Але тут діло не в ”союзі” і не в ”чорносотенстві”, а діло в тім, що о. Віталій зробив те, чого ніхто з українців не зробив, не міг або таки й не думав робити.

Зі спогадів самого Віталія бачимо, що народився він 8 (20) серпня 1873 р. в містечку Глафірівка Таганрогського повіту в сім’ї диякона. В семирічному віці залишається сиротою. Живучи в злиднях, закінчує місцеву парафіяльну школу, після чого навчався в Маріупольському духовному училищі, Катеринославській духовній семінарії та Київський духовній академії. У важкі хвилини життя йому на допомогу приходять тоді ще молодий єпископ, а пізніше митрополит Антоній (Храповицький), котрий не залишав духовної опіки над ним до кінця своїх днів. Також він здійснив постриг Василя Максименка в монахи й дав йому ім’я Віталій. Коли архієпископ Антоній став на Волинську кафедру, він в 1902 р. перевів архімандрита Віталія в Почаївську лавру. Пізніше архієпископ Антоній в своїх

спогадах писав, що своїм розквітом в той час свята обитель зобов'язана була перш за все праці архімандрита Віталія. В лаврі о. Віталій розгортає масову місіонерську і видавничу діяльність, організовує "Типографическое братство", в яке входило 150 чоловік, реорганізовує лаврську друкарню, яка стає одним із найбільших православних видавництв. Також стає редактором таких журналів і газет, як "Почаевский листок", "Почаевские известия", "Вольнская мысль". Активно займається суспільною діяльністю, розширює мережу парафіяльних шкіл, створює двокласні народні школи, вивчає історію Волині.

У 1908 р., 28 серпня, йдучи хресним ходом з Почаєва до Берестечка, архімандрит Віталій зупинився на ніч у Пляшеві. Народні перекази та розповіді жителів села, з якими довелося зустрітися Віталію, про знахідки, доповнювали історичні відомості про Берестецьку битву, про те, що саме тут, на цих землях склали голови найкращі сини українського народу. Перебуваючи у м.Берестечку, о. Віталій розповів людям, які зібралися на урочисту службу, про саме місто і Берестецьку битву. Серед православного люду о. Віталія слухав датчанин – управитель маєтку графині Граббе. Вислухавши його розповідь, він сказав: "Ви, українці, дивний і невдячний народ! Коли б у нас в Данії трапилось щось таке, коли б наші діди так по-лицарськи вмерли за нашу віру та батьківщину, то ми давно поставили б там пам'ятника, достойного цього великого подвигу!.. кожен із нас, навіть останній школяр, знав би, де це місце знаходиться і яка історична подія там відбулася!.."

Місцеві селяни також говорили о. Віталію: "Злодії і ті мають могили, а наші діди поклали життя за православну віру, а ще й досі не поховані".

Отець Віталій перший зі своїх хором заспівав над Козацькими могилами "Вічну пам'ять". З того часу пішов народ на поклін до святоблिवих останків, щоб віддати шану героям, полеглим за волю України. І, хто б не зробив нам цей добрий початок з ушанування нашої Голгофи, все ж треба бути дуже вдячним за той початок. А о. Віталій зробив далеко більше, ніж початок...

Перш ніж узятися за ту справу, щоб пошанувати могили, о. Віталій постарався зробити їх власністю самого волинського народу. До цього часу вони були власністю осібних людей.

Газети "Почаевский листок", "Вольнская земля" опублікувати статті-звернення про збір коштів на будівництво храму-пам'ятника полеглим героям в Берестецькій битві. В них, зокрема, говорилося: "... нам необхідно всім народом спорудити церкву і чудово прикрасити її, щоб вона була пам'ятником,достойним великого подвигу дідів наших". Одним із таких повідомлень в пресі зацікавився також уродженець волинського краю,

письменник Клим Поліщук. Він вирішив побувати на місці подвигу славних лицарів і з точки зору національного патріота розповісти в пресі про побачене. Після відвідин Берестецького поля звитяги та спілкування з о. Віталієм К. Поліщук написав статтю "Український музей на Козацьких могилах під Берестечком", яка була опублікована в київському журналі "Рідний край" за 1911 рік. У статті зокрема говориться: "щоб збереглася наша рідна українська старовина на Волині, архімандрит Віталій задумав тут же на Козацьких могилах відкрити самостійний музей... Зважаючи на те, що є вже зібраного з нашої волинської старовини, можна сказати, що новий музей сам по собі буде гарний..." Автор закінчує статтю з надією, "... що колись сей новий музей буде дуже цікавим установищем на Волині".

Ще задовго до закладин церкви, заходами самого архімандрита Віталія, було розпочато розкопки, на які прибув з Києва відомий історик І. Каманін. Із знайденої під час цих розкопок зброї склався цілий арсенал. Все знайдене під час розкопок знаходилося в невеликому будинку на Козацьких могилах.

У цьому ж номері журналу до статті К. Поліщука "Український музей на Козацьких могилах" з післясловом "Волинський пам'ятник" виступила О. Пчілка. Вона пише: "... Може хтось готовий сказати навіть так: "Як мав заходжуватися коло пам'ятника відомий член "русского союза" о. Віталій, то краще нехай би й ніякого пам'ятника не було!..." Ми ж того не скажемо, що це було б краще. Яка була користь з того, що цілі століття ніхто не міг, або не хотів заходжуватись коло вшанування пам'яті нещасливих лицарів наших, загублених лихою долею на Берестецькому полі? Чи краще було, як ті кості козацькі зоставалися цілі віки покинутими на поталу птиці-звірю? Як ніхто ніколи не справив їм чесного похорону, не згадував убитих ні одним звуком. Чи краще було, як та велика жертва за волю України, – пішла в непам'ять, була занедбана, забута?... Тепер же, хто не поставив пам'ятник на козацьких могилах, все ж той пам'ятник нагадуватиме нашим людям про минуле, про ту велику жертву, про те, "чий вони діти".

"Отже, коли хтось заходжується коло заснування музею в славетному волинському кутку, при Берестецькому козацькому пам'ятникові, то сьому можна тільки радіти. Нехай се будуть і почаївські отці, однак ми бачимо з листа п.Поліщука, які цікаві речі вдалося їм, уже й тепер, здобути для заснованого ним волинського музею. Чим більше вони зберуть скарбів минулого нашого життя й мистецтва для волинського музею, тим більша буде їх заслуга для місцевої науки і місцевої свідомості, знання крайової історії й давнішньої культури. У всякому разі більша заслуга того, хто збирає і береже історичні пам'ятки, ніж того хто їх руйнує і па-

лить!... А хто толкуватиме зібране, се інша річ; всюди на світі й давніші й нові пам'ятки історичні кожен толкує по-своєму. Ото горе як не стає чого й толкувати, – а ми се бачимо в багатьох історичних місцях на Волині."

Архімандрит Віталій досяг свого, і на червень 1914 р. на о. Журавлиці уже було закінчено роботи по спорудженню храму-мавзолею, завершено будівництво двоповерхового приміщення, в якому розмістилися келії монахів, було зведено західну стіну, перенесено з с. Острова Михайлівську церкву. Весь комплекс 1-6 червня 1914 р. було в урочистій обстановці освячено.

Як далі складалася доля о. Віталія?

Все життя він був монархістом. Коли повалили самодержавство, архімандрит, перебуваючи у розташуванні військ Південно-Західного фронту, служив молебні за угодника Миколу. Солдати наполягали на вигнанні його за межі армії. У травні 1918 р. о. Віталій брав участь у таємному монархічному з'їзді, який відбувся в Києві.

За цю монархічну, русифікаторську діяльність, як пише митрополит Іларіон (професор Іван Огієнко), "все сильно помстилося в недовгому часі на нещасливій Волині. Прийшли більшовики – і побили Почаївську Лавру за її занадто консервативні видання, а інші за москвофільство не хотіли шанувати. А прийшли поляки 1920 – го року – і відразу архімандрита Віталія арештували й довго тягали по в'язницях, аж поки не вислали з Польщі... і все це сильно пошкодило Почаївському монастиреві".

Після довгих років перебування в Югославії та Чехословаччині о. Віталій переїздить в США.

Під Нью-Йорком у Джорданвіллі він керував будівництвом монастиря, в якому згодом жив, ставши архієпископом. В обителі монастиря створив друкарню і заснував духовну семінарію. У 1995 р. побачила світ книга його спогадів "Мотиви мого життя", в якій він описує, зокрема, роки, проведені ним в Почаївській Лаврі.

Помер о. Віталій 21 березня 1960 р. Похований на кладовищі Свято-Троїцького монастиря в Джорданвіллі.

### **Література**

1. Лотоцький Г. Козацькі могили: Музейний літопис // Волинські обереги. – 2003.
2. Поліщук К. Музей на Козацьких могилах // Радянська Волинь. – 1991. – 18 травня.
3. Пчілка О. Волинський пам'ятник // Радянська Волинь. – 1991. – 25 травня
4. Максименко В. Спогади мого життя. – Джорданвілл (США), 1955.